

konec nujno pogojen po zgodovinskem razvoju. Dokler kot tlačeni svarim, živim še vedno v iluziji nekih skupnih interesov med tlačitelji in tlačeni.

S tega stališča gledano so predočevanja Slovencev iz l. 1866 avstrijski vladi, da si redi gada na prsih, če podpira laščino in laško moč v Primorju, vse prej kot znak politične modrosti in dalekovidnosti. Jasno, da ni zameriti takratnim Slovincem, da so tako reševali vprašanje naše narodne celovitosti. Čeprav je človeku grenko pri srcu, da ni bilo takrat nikogar, ki bi bil razumel zgodovinski položaj Slovencev. Vendar je treba vso našo politično mizerijo do dna razkriti in ne danes zapadati v stare napake. —

Te misli so se mi vzbudile ob branju „Dokumenti etc.“. Članek je kljub tem načelnim rezervam, kakor omenjeno, važen in pozitiven. Sprožil je važno slovensko vprašanje. Ima pa tudi druge dobre strani. Poročilo, kako so se Slovenci obnašali dan po bitki pri Kustoci ima n. pr. za generacijo, ki teh stvari ni videla, po svoji groteskni majhnosti, sramotni nepomembnosti sproščujoč vpliv. Kažejo, da razvoja prav nič ne zadrže in da se ne izplača ob njih žalostiti. Človek širše zadiha in pogleda naprej.

Joža Vilfan.

Kronika

Slovenščino iz slovenskih šol? — Ne, pravi prosvetni šef v Sloveniji; ne, pravi minister prosvete v Belgradu. Tedaj je vse v redu, preplah odveč, in čudno le, zakaj se je slovenskih ljudi polotil nemir, zakaj so se spet „nekaterniki“ zbal za slovenščino, ko pa „v prosvetnem ministrstvu nihče ne misli in ne dela na to, da bi se ukinil slovenski učni jezik in slovenske učne knjige v kateremkoli razredu srednjih šol.“ Komu neki naj bi danes šinila v glavo abotna misel, ukinjati slovenski jezik po šolah? „Ukiniti“ je srbsko hrvaška beseda; mi bi dejali: razveljaviti, odpraviti. Kaj se vam ne sliši čudno, da bi kdo z naredbo kanil razveljaviti slovenski jezik? Samo v glavo nam noče, zakaj se je prosvetni šef v Sloveniji moral najpoprej šele osebno informirati v ministrstvu, potlej je šele izjavil, da so vesti o odpravi slovenskega jezika brez podlage. Kajpak, tisti razpis je že bil, ki ponuja nagrade za spisovanje novih učnih knjig, ki bi bilo z njimi slovensko „narečje“ res „ukinjeno“ Ta razpis tudi do danes še ni razveljavljen. Toda minister je dejal, da slovenska javnost tega razpisa ni prav razumela. I kaj naj bi ga ne bila razumela! Kako pa naj potlej ljudje pišejo knjige po njem, če je tako sestavljen, da ga je mogoče čisto napačno razumeti? Toda naj bo. Zdaj je minister prosvete osebno pojasnil, kako si on zamišlja knjige, iz katerih naj bi se Slovenci učili materinščine. Dejal je namreč, da morajo biti v dravski banovini vse učne knjige za slovenščino sestavljene tako, da obsegajo dve tretjini berila iz slovenske, eno tretjino pa iz srbskohrvaške književnosti; v zameno pa bodo tudi čitanke po drugih banovinah sestavljene tako, da bo v njih dve tretjini berila iz srbskohrvaške književnosti, ena tretjina pa iz slovenske. Seveda s tem še ni pojasnjeno, kako bo z abecedniki in s knjigami za prve razrede srednjih in meščanskih šol. Pa tudi ne, kako bo s slovniciami. Ali bo tudi slovenska slovnica po dveh tretjinah slovenska, po eni tretjini pa srbskohrvaška? Pa vse ostale učne knjige za francoščino, matematiko, prirodopis, itd? Tudi dve tretjini, ena tretjina? V francoskih učnih knjigah

je bil doslej slovar francosko-slovenski, oz. slovensko-francoski; kako bo zdaj takle slovarček porazdeljen v dve tretjini, eno tretjino? S. L.

„Jutrovo“ stališče.

Nevarnost, ki je nastala za materinščino v srednji šoli z novim razpisom srednješolskih knjig, katerega je izdalo ministrstvo prosvete in ki v višjih razredih srednjih šol ne pozna slovenskih knjig za tako imenovane narodne predmete, to je slovenski in srbohrvatski jezik, slovensko, srbsko in hrvatsko književnost ter zgodovino in zemljepis, v nižjih razredih pa slovenščino znatno omejuje, je bila naše najvažnejše kulturno vprašanje zadnjega meseca.

Poskus ni nov. Šteti ga moramo v dolgo vrsto sličnih iz zanjih let, ki so pod geslom Državnega varčevanja vsako leto znova grozili ali univerzi z ukinitvijo kake fakultete, ali srednji šoli z omejitvijo slovenščine, ali tudi nekaterim drugim kulturnim ustanovam. Odpor, ki je zrasel vsako leto, je povezal kulturne in gospodarske organizacije, da so se izrekle zoper namero, časopisje pa je razširilo vest o nevarnosti med ljudstvo, da jo je skupen nastop preprečil. Letos je nevarnost povečalo še to, da je v načrtu tudi monopolizacija izdaje srednješolskih knjig, s katero grozi dosedanji kulturni še gospodarska škoda.

Zopet so protestirale kulturne organizacije in to pot so se jim pridružili še gospodarski krogi, predvsem tiskarji in založniki. „Slovenec“ se je ponovno in obširno bavil s tem prevažnim vprašanjem. Po „Slovencu“ ga je obravnaval tudi ostali slovenski tisk ter prikazal veliko kulturno in gospodarsko škodo, ki bi nastala ob izvedbi omenjenega razpisa.

Z edino izjemo „Jutra“, ki je imelo do tega vprašanja čisto svoje stališče — ignoriralo ga je!

Čeprav včasih morda nerado, se je tudi „Jutro“ dozdej javno zavzemalo za Slovence ugodno rešitev tistih vprašanj, ki so bila za nas pereča. Drugače to pot. Vse kar je napravilo za to, za nas tako zelo važno vprašanje, ki bi imelo ob zamišljeni izvedbi nedogledne posledice ne samo za naše šolstvo in vzgojo mladine, ampak za narodno življenje sploh, je bilo zelo suho poročilo o sestanku zastopnikov kulturnih društev in podjetnikov. Tej, za „Jutro“ malo važni stvari je bil oddeljen prostor na 3. strani lista z dne 21. februarja za članki, ki govore o cerkvenem konfliktu pod Krimom, o gostovanju Mitrovičeve in Rijavca v „Carmen“, o anketi za vodovod v Preddvoru in o gospodarskem zborovanju v Mozirju. Za Slovence je bil manj važen kot to srednješolsko vprašanje le še nek požar v Škocijanu. Poročilo samo pa ve povedati o škodi, ki bi jo z monopolizacijo utrpeli trgovci, o povišanih bremenih za starše, ki jih spričo gospodarskih razmer in razlogov ne bodo zmogli, o nevarnosti pogoste menjave šolskih knjig v pedagoškem pogledu, o naraščajoči brezposelnosti grafičnih delavcev, ki se bo z monopolizacijo še povečala — le nič o nevarnosti novega razpisa za slovensko narodno in kulturno celokupnost! In celo tam, kjer bi moralo „Jutro“ vsaj kot objektivni poročevalec informirati javnost, se je izognilo: „G. prof. Venčeslav Čopič je navedel, da je zakon o učnih knjigah pokazal tudi v drugih pogledih slabe strani in da je zato izprememba nujna.“

Ti „drugi pogledi“ so tisto, kar „Jutro“ zamolčuje, ker noče biti v službi slovenskih interesov in ne brani naše stvari, ko je v nevarnosti.

Morda pa ni zadnji vzrok zato, da so sploh omenili obstoj tega vprašanja in nevarnosti monopolizacije dejstvo, da bodo z njim lastniki „Jutra“ kot najbližji lastnikom ene izmed založnic šolskih knjig, „Tiskovne zadruge“, tudi sami denarno prizadeti? Tu pa je obramba seveda na mestu.
S. R.

Imperializmi. — Leta 1923. je mlad etiopski intelektualec zapisal: „Domovina moja, Abesinija, kjer sem rojen, številni so tvoji sovražniki, a kako je s teboj? Ne bomo te izročili, za ščit bomo zgrabili! Zakaj, saj vemo, niti skorjice trdega kruha bi nam ne pustil sovražnik! Krog in krog so nas oblegli kakor levjo jamo“

Abesinija je bogata dežela, Surovin je obilo, žita mnogo, bombaža na pretek, pašniki so čudoviti. V zemlji je zlato, baker, platin. Dežela je bogata, pa se potem Anglež, Francoz, Japonec in Italijan ne sprašujejo, kako je z voljo njenih prebivalcev. Hotite biti samosvoji, hotite sami odločati o svoji usodi ali ne, nam je prebito malo mar. Naša korist nam veli, da vam brezobzirno zbrisemo iz zemlje meje vaše svobodne Abesinije.

Sestala sta se v Rimu odpadnik nekdanje italijanske socialistične stranke in odpadnik francoske socialistične stranke ter zmešetarila usodo svobodne dežele. Angleži so mešetarijo odobrili, rekoč: „Samo jezera Tana, ki hrani in ureja moje vodne napeljave v Sudanu, se mi ne dotikaj, potlej pa le zasedaj, mori, požigaj, pleni in usužnjuj. Me boš vsaj nadležnih Japoncev rešil.“

Mešetarija med imperializmi je bila podpisana, Italija pošilja vojsko nad Abesinijo, Društvo narodov, ta trdnjava pravice in zatočišče vseh ogroženih ali zatiranih narodov, pa molči kot grob.

Slovinci so narod, še nedorasel narod, ki se v stiskah in ob hudih urah plašno in zdvajajoč radi ozirajo po pomoči vse naokrog, samo iz sebe si je ne znajo ustvariti, iz sebe nikoli ne znajo biti močni. Če bi Francozi, če bi Angleži... to jim roji po glavi in si celo umišljajo v svoji preproščini, da bi Francoz res navdušeno vse storil zanje, da bi se Anglež na dvoje pretrgal iz same ljubezni, samo če bi nas poznali, če bi vedeli, da smo, to je tisto! Še danes jih je premnogo, ki jih leto 1918. ni ničesar naučilo. Abesinija docet.
S. L.

Rooseveltova „prenovljena“ N. R. A. — V Rooseveltovih Združenih državah obvladujejo vse proizvodnje cigaret le štiri velike industrijske družbe. Leta 1919. so izdelale 53,119,000.000 cigaret, zaposljevale pa 24.474 mezdnih delavcev. Leta 1931. pa so izdelale 117,064,000.000 cigaret s samo 20.146 delavci. Proizvodnja je narasla za 120 odstotkov, dočim je število delavcev padlo za 18 odstotkov. Kdo je imel dobiček od tega ogromnega porasta proizvodnje v industriji cigaret?

Delavci očitvidno ne. Njihovo število se je zmanjšalo. Kar pa jih je ostalo, so jim mezdo znižali od 853 dol. leta 1919. na 727 dol. v letu 1931. in na 613 dol. v letu 1933. Te štiri industrijske družbe so tedaj leta 1931. izplačale za 30 odstotkov manj mezde nego leta 1919., akoprav se je proizvodnja več nego podvojila.

Pridelovalci tobaka tudi niso imeli dobička. Leta 1919. so jim za funt tobaka plačevali 32 centov. Potlej pa so se vse štiri družbe monopolizirale ter leta 1931. zbile ceno na 8,2 centa za funt.

Tudi kadilci niso imeli dobička od tega velikanskega porasta v tehnično izpopolnjeni proizvodnji cigaret, ker so jih leta 1931. morali kupovati po isti ceni kot leta 1919. Kdo je tedaj spravil dobiček?

Lastniki reklamnih družb, upravni ravnatelji in zlasti gospodarji štirih družb. Ta fantastična industrija cigaret plačuje namreč dvakrat toliko za reklamo kot za delavne moči. Brezvestne plače upravnim ravnateljem in tantijeme v tej industriji so bile leta in leta nezaslišane. Predsednik Ameriške tobačne družbe, neki Mr. George Washington Hill, je leta 1931. potegnil letno plačo 825.600 dol. (tedaj približno 41,280.000 Din!) Na teden je imel za svoje „hudo“ delo 16.000 dol. (tedaj pribl. 800.000 Din). Njegovi delavci so v istem času dobivali manj nego 14 dol. (tedaj pribl. 700 Din).

Leta 1920. so te štiri veledružbe izkazovale 10·1 odstoten zaslužek od svojega investiranega kapitala. V dvanajstih naslednjih letih so nanovo investirale 270.000.000 dol. v nadaljnjo mehanizacijo proizvodnje, t. j. nekako četrtno svojega dobička, vsota, ki je brez primere večja od tega, kar so izplačali za mezde.

Delavci so leta 1931. dobili le 1·9 odstotek od tega, kar so družbe žele od svoje proizvodnje. Če bi bili hoteli lastniki zvišati mezdo svojim delavcem le za 10 odstotkov, bi jih bilo to povišanje stalo nekaj malega več nego en sam odstotek od 100.000.000 dolarjev, ki so jim vsako leto kanili v žep kot dobiček. A kakor hitro se je pojavila Rooseveltova N. R. A. (National Recovery Board), ki je od lastnikov veleindustrij zahtevala, naj z delavstvom sklenejo medsebojne pogodbe v tem smislu, da bo delavstvu zagotovljen vsaj življenjski minimum, že je ta cigaretna industrija poslala v Washington Mr. Claya Williamsa, predsednika Reynoldove Tobačne družbe, z nalogo, da se odločno upre slednjemu poizkusu kodifikacije, ki bi vsebovala še tako neznatno povišanje mezd. In Mr. Williams je res zagrozil, da bo pobijal N. R. A. do najvišjega državnega sodišča (Supreme Court), če bi njegovi industriji poskušala vsiliti pogodbo, ki bi ne bila po vseči gospodarjem štirih družb. In res je Mr. Williams dosegel, da se je tobačna industrija otresla N. R. A. in se še danes ne zmeni za Rooseveltove predpise. Le eno točko si je ta industrija nemudoma osvojila iz vse gospodarske politike, ki jo je zasledovala N. R. A., namreč da je brez obotave dvignila cene svojim produktom. Dvignila jih je kar za 60.000.000 dol. ter v prvem letu Rooseveltove „nove“ gospodarske politike primaknila vsem siceršnjim svojim dobičkom še čistih 50.000.000 dol.

In v plačilo za ta sijajni trud, kako izravnati in urediti ameriško ekonomijo, je Roosevelt postavil istega Mr. Williamsa na čelo „prenovljene“ N. R. A. Ta gospod je danes predsednik Narodnega urada za ozdravljenje industrije (National Industrial Recovery Board ali N. I. R. A.).

(Posneto iz temeljite obravnave: The Economic Consequences of the New Deal by Benjamin Stolberg and Warren Jay Vinton, New York, 1935, ki jo priporočam vsem, ki žive preverjeni, da je Roosevelt uredil ekonomsko življenje v Združenih državah.)

S. L.

Naznanilo

Ta številka je za pol pole večja po obsegu. — „Sodobnost“ bo v kratkem objavila Henrika Tume načelno razpravo o liberalizmu.